

An Analysis of Metaphors for the Concept of «Anger» in the Narrations of Imam Reza (A.S.) with an Emphasis on Ethical-Emotional Education

Farideh Amini¹

1. Assistant Professor, Department of Quranic Studies and Hadith, Faculty of Theology, Alzahra University, Tehran, Iran. Email: famini@alzahra.ac.ir

Article info

Abstract

Article type:
Research Article

Received:
5 June 2025

In Revised form:
6 August 2025

Accepted:
8 October 2025

Published:
28 February 2026

The present study, adopting a cognitive semantics approach, analyzes the conceptualization of anger in the narrations of Imam Reza (A.S.) and elucidates how conceptual metaphors structure human understanding of divine and human anger. The research corpus comprises forty narrations from Imam Reza(A.S.) concerning anger, analyzed through a cognitive approach and the tool of conceptual metaphor. The findings indicate that anger in these narrations is situated within three domains: divine, human, and satanic. In the divine domain, anger is conceptualized through the source domains of force, distance, and fire. These source domains play a deterrent role in human education and serve as reminders of the severe consequences of sin. This anger arises from moral values and is directed toward the reform of human beings, not personal vengeance. Such a paradigm renders ethically-oriented human anger justified and purposeful. The origin of divine anger is divided into two levels: doctrinal and behavioral. Anger in the human domain can be differentiated based on its nature and the manner of confrontation. The domains of motion, disequilibrium, force, heat, mountain, key, and substance conceptualize the nature of anger, while the domain of force manifests in the confrontation with anger. Satanic anger is conceptualized on the basis of medicine, signifying Satan's exploitation of this emotion as a tool of seduction and cognitive disruption. From the perspective of emotional education, the analysis of the narrations highlights emotional self-awareness, anger management, psychological equilibrium, ethical boundary-setting, and conscious forgiveness. Anger in these narrations is regarded as an accepted emotion within human beings and is construed as constructive anger when it is restrained and leads to moral growth. Those who attain this station are counted among the believers, the best of people, and the virtuous (muhsinin).

Keywords: Narrations of Imam Reza (A.S.), Conceptual Metaphor, Cognitive Analysis of Emotions, Emotional Education, Anger.

Reference: Amini, Farideh. (2026). An Analysis of Metaphors of the Concept of “Anger” in the Narrations of Imam Reza (A.S.) with an Emphasis on Ethical-Emotional Education. *Imam Reza (A.S.) and Contemporary Sciences*, 3(10),35-70.

Publisher: Imam Reza (A.S.) International University

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijs.2025.519167.1514>

1. Introduction

The present study is situated at the nexus of three disciplines: cognitive linguistics, Islamic teachings (specifically Razavi narrations), and educational psychology. The central issue is how abstract and complex concepts such as “anger,” as a fundamental human emotion, are understood and conceptualized in religious texts, particularly in the narrations of Imam Reza (A.S.). Within the framework of cognitive linguistics, language is not merely a tool for expression but a reflection of mental structures and human cognitive patterns. According to the Conceptual Metaphor Theory (CMT), established by Lakoff and Johnson, metaphors are not simply literary devices but fundamental cognitive mechanisms for understanding and experiencing abstract concepts through concrete and experiential ones. Therefore, an examination of metaphors related to anger can unveil the underlying mental and cultural models behind this concept. The significance of this research lies in an existing scientific gap: no focused study has yet been conducted that cognitively and metaphorically analyzes the concept of anger within the corpus of Razavi narrations and, from this analysis, extracts components for emotional-ethical education. This research seeks to fill this lacuna.

2. Research Objectives

The primary objective of this research is to analyze and identify the conceptual metaphors employed in the narrations of Imam Reza (A.S.) for the conceptualization of “anger.” This aim is pursued by answering the following main question: Based on which metaphorical source domains is anger conceptualized in Razavi narrations, and what role do these conceptual metaphors play in understanding, recognizing, and managing the emotion of anger, and ultimately, in extracting components of ethical-emotional education? The study seeks to elucidate how the utilization of these metaphors can lead to the presentation of an educational epistemological model for managing this powerful emotion.

3. Methodology

This research is a documentary study conducted using a descriptive-analytical method. The research corpus comprises approximately forty narrations from Imam Reza (A.S.) collected with a focus on the theme of anger. Two search methods were employed for data collection: first, a target-domain-based search, in which keywords signifying anger, such as *ghaḍab*, *ghayz*, and *sakhat*, were identi-

fied and extracted from Razavi narrative sources. Second, a source-domain-based search, in which concepts like “fire,” “punishment,” “force,” and “curse” served as the basis for searching as potential concrete domains. Following the compilation of the narrative corpus, data analysis was conducted using the analytical tool of “conceptual metaphor” within the theoretical framework of Lakoff and Johnson, and drawing on Kövecses’ categorization of anger metaphors. At this stage, the metaphorical mappings present in each narration were extracted, followed by the identification of source and target domains and the types of image schemas. Finally, the findings of this analysis were discussed to derive implications for emotional education.

4. Findings

Data analysis revealed that the conceptualization of anger in Razavi narrations occurs across three distinct realms: the Divine, the Human, and the Satanic.

1. The Realm of Divine Anger: This anger is not a psychological emotion but the Divine Will to punish sinners. Its source is divided into two categories: doctrinal (e.g., ghuluww [exaggeration in religious belief], unbelief) and behavioral (e.g., arrogance, oppression). Findings indicated that Divine anger is conceptualized through three primary source domains:

“Anger is a Force”: The use of the preposition ‘alā (denoting ascendancy and dominance) alongside the word ghaḍab and the term sakhaṭ portrays anger as a directional, dominant, and all-encompassing force from above.

“Anger is Distance/Separation”: The collocation of ghaḍab with la‘n (meaning to expel or banish) conceptualizes anger as a rejection from Divine mercy and the creation of spiritual distance.

“Anger is Fire”: The promise of nār (fire) for sins such as usury (reza) is a symbol of Divine wrath and its burning consequence.

2. The Realm of Human Anger: This realm is itself divisible into two parts: “the nature of anger” and “confronting anger.”

Conceptualizing the Nature of Anger: Six primary source domains were identified. “Anger is Movement/Imbalance,” formed by the collocation of sakana (to subside/calm) with ghaḍab, signifying a disturbance in psychological stability. “Anger is Expulsion/Distance,” manifested in the Imam’s (A.S.) behavior toward an offender with the command “Ukhruj ‘anni” (Leave my presence!), demonstrating the interpersonal and ethical consequence of anger. “Anger is Force/Heat,” rooted

in the term *ghayz* and its physiological signs like body heat, conceptualizing anger as internal pressure and discernible energy. “Anger is a Substance,” shaped by the expression *kazm al-ghayz* (suppressing rage), which depicts anger as a hot fluid inside a container (the chest). “Anger is a Mountain,” signifying the magnitude, dominance, and disruption of self-awareness in an enraged individual. And “Anger is a Key,” with the expression “*al-ghadab miftāḥ kull sharr*” (Anger is the key to all evil), introducing this emotion as a gateway to other vices.

Conceptualizing Confronting Anger: In this section, anger is conceptualized as a “controllable and restrainable force.” Expressions such as “*lam yukhrijhu ghadabuhu ‘an al-ḥaqq*” (his anger does not cause him to deviate from the truth) and the injunction “*lā tagḥḍab*” (Do not be angry) frame anger as a force that the believer manages within the path of truth, transforming it into a moral virtue through pardon and forgiveness (‘*afaw*). Thus, controlling anger is not suppression, but a transformation of its energy into an opportunity for self-awareness and inner growth.

3.The Realm of Satanic Anger: In this realm, anger is conceptualized based on the source domain of “Medicine” (*safūfuhu fa-al-ghadab*). This metaphor likens unconscious anger arising from temptation to a purgative drug that Satan uses to drain morals and undesirable behaviors from the human being. This mapping distinguishes destructive and cognitively impairing anger from constructive anger.

5. Conclusion and Recommendations

This research demonstrated that the Razavi narrations, by utilizing a rich network of conceptual metaphors and image schemas (such as force, movement, substance, and place), elucidate the abstract and multidimensional concept of anger in a tangible and comprehensible manner for the audience. The main conclusion is that the model extracted from these narrations introduces anger as an accepted feeling that requires discernment and management. This discernment is rooted in the tripartite “Divine, Human, and Satanic” division, each possessing a different function and consequence. The extracted components of ethical emotional education are: emotional self-awareness (recognizing the bodily signs of anger based on the source domains of heat and force), deterrence (by depicting the consequences of Divine anger with metaphors of fire and distance), moral boundary setting (distinguishing constructive, value-based anger from destructive, personal, and Satanic anger), control and balancing (with an emphasis on establishing calm

and suppressing rage), and conscious forgiveness (as the ultimate goal of anger management for moral growth). The findings indicate that, from the perspective of Razavi narrations, an individual who reaches this level of emotional-moral management is counted among the “believers,” “the best of people,” and the “virtuous” (muḥsinīn). Over

all, this research presents an epistemological-educational model in which cognitive metaphors are not only tools for understanding but also guides for the practical ethical training and transcendence of human beings.

It is suggested that future research apply this analytical model to other narrative texts and the Holy Quran. Furthermore, there exists the possibility of designing educational packages based on these metaphors for teaching anger management to various age groups. Further interdisciplinary research between cognitive linguistics and educational psychology can empirically test the precision and efficacy of these metaphorical models.

Keywords: Conceptual Metaphor, Anger, Razavi Narrations, Ethical-Emotional Education, Cognitive Linguistics, Source Domains, Anger Management.

تحلیل استعاره‌های مفهوم «خشم» در روایات امام رضا علیه السلام با تأکید بر تربیت اخلاقی - هیجانی

فریده امینی^۱

۱. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران. Email: famini@alzahra.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۰۲/۲۵

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۰۷/۱۶

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۱۲/۰۹

پژوهش حاضر با رویکرد معناشناسی شناختی به تحلیل مفهوم‌سازی خشم در مرویات رضوی می‌پردازد و تبیین می‌کند که استعاره‌های مفهومی چگونه درک انسان از خشم الهی و انسانی را سامان می‌دهند. پیکره پژوهش مشتمل بر چهار روایت از امام رضا علیه السلام درباره خشم است که با رویکرد شناختی و ابزار استعاره مفهومی تحلیل شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد خشم در این روایات در سه ساحت الهی، انسانی و شیطانی قرار می‌گیرد. در ساحت الهی، خشم از طریق حوزه‌های نیرو، فاصله و آتش مفهوم‌سازی شده است. این حوزه‌های مبدأ نقش بازدارنده در تربیت انسان دارند و پیامدهای شدید گناه را یادآور می‌شوند. این خشم برخاسته از ارزش‌های اخلاقی و در جهت اصلاح انسان‌هاست. چنین الگویی، خشم اخلاق‌مدار انسانی را موجه و هدفمند می‌سازد. منشأ خشم الهی در دو سطح اعتقادی و رفتاری تقسیم می‌شود. خشم در ساحت انسانی، بر اساس ماهیت و چگونگی مواجهه قابل تفکیک است. حوزه‌های حرکت، عدم تعادل، نیرو، حرارت، کوه، کلید و ماده، مفهوم‌ساز ماهیت خشم هستند و حوزه نیرو در مواجهه با خشم نمود می‌یابد. خشم شیطانی بر مبنای دارو مفهوم‌سازی شده که بیانگر سوءاستفاده شیطان از این حس به‌عنوان ابزار اغواگری و اختلال شناختی است. از منظر تربیت هیجانی، تحلیل روایات خودآگاهی هیجانی، مهار خشم، تعادل روانی، مرزبندی اخلاقی و بخشش آگاهانه را برجسته می‌کند. خشم در این مرویات به‌عنوان حسّی پذیرفته‌شده در انسان قلمداد شده و وقتی به خشم سازنده تعبیر می‌شود که مهار گردد و به رشد اخلاقی بینجامد. دست‌یافتگان به این مرتبه، در زمره مؤمنان، برترین مردم و محسنان شمرده می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: روایات رضوی، استعاره مفهومی، تحلیل شناختی عواطف، تربیت هیجان، خشم.

استناد: امینی، فریده. (۱۴۰۴). تحلیل استعاره‌های مفهوم «خشم» در روایات امام رضا علیه السلام با تأکید بر تربیت اخلاقی - هیجانی. امام رضا علیه السلام

و علوم روز. ۷۰(۱۰۳) ۳۵-۷۰.

ناشر: دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام

DOI: <https://doi.org/10.22034/ijs.2025.519167.1514>

۱. بیان مسئله

زبان‌شناسی رویکردی است که به رابطه زبان، ذهن و تجربه زیسته انسان توجه دارد. در این رویکرد، زبان صرفاً ابزار بیان اندیشه نیست بلکه در واقع بازتاب ساختارهای ذهنی و الگوهای شناختی انسان تلقی می‌شود (راسخ‌مهند، ۱۳۹۰، ص ۶). ذهن انسان مفاهیم انتزاعی را با تکیه بر تجربه‌های جسمانی، عاطفی و فرهنگی خود به صورت استعاری درک و بیان می‌کند لذا چنانچه زبان را تجلی ساختارهای شناختی ذهن در سطح مفاهیم در نظر بگیریم، استعاره مفهومی کلیدی‌ترین سازوکار این بازتاب است (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۲، ص ۱۱۴). نظریه استعاره مفهومی که نخستین بار توسط لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) معرفی شد، تأکید دارد که استعاره نه آرایه‌ای ادبی، درحقیقت سازوکاری شناختی برای مفهوم‌سازی ذهنی است (لیکاف، جانسون، ۱۳۹۴، ص ۱۳). با مطرح شدن این نظریه، مفهوم‌سازی عواطف در قالب استعاره‌ها جایگاه ویژه‌ای یافت. عواطف و زبان با هم مرتبط‌اند لذا توجه به رابطه عاطفه و زبان از این اندیشه سرچشمه می‌گیرد که ارتباطات بشر همواره از افکار و احساسات او تأثیر می‌پذیرد؛ همچنین شناخت و عواطف بر تعاملات اجتماعی تأثیر می‌گذارند و از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند. این مسئله، عواطف را وارد مطالعات زبان‌شناسی کرده است (افراشی، ۱۳۹۷، ص ۴۰). احساسات و عواطف به دلیل ماهیت انتزاعی خود نیازمند ابزاری برای تبدیل مفاهیم انتزاعی به مفاهیم عینی و ملموس هستند.

هنگامی که مفاهیم انتزاعی را به صورت استعاری درک می‌کنیم، گروه‌هایی از عصب‌ها در مغز هم‌زمان فعال می‌شوند؛ به گونه‌ای که فعالیت هم‌زمان آن‌ها پیوندی میانشان ایجاد می‌کند. برای نمونه، هنگام تفکر درباره مفهوم خشم، عصب‌های مربوط به شدت و حرارت، هم‌زمان فعال می‌شوند زیرا این مفاهیم بر پایه تجربه‌های جسمانی و فرهنگی ما شکل گرفته‌اند. این فرایند، مبنای پیدایش استعاره‌های مفهومی است؛ نقطه‌ای که حوزه‌های مبدأ و مقصد از طریق مدارهای عصبی (نگاشت‌ها) به هم متصل می‌شوند. کووچش در ارتباط با خشم معتقد است که این حس، همچون سایر احساسات، از آنجا که ریشه در دانش شناختی انسان دارد، پدیده‌ای بی‌شکل و بی‌نظم نیست بلکه دارای ساختاری دقیق و منسجم است و از الگویی منظم پیروی می‌کند. به اعتقاد وی، این الگو اساساً استعاری و مجازی است و به دلیل برخورداری از ماهیت تجربی، قابل فهم می‌باشد (کووچش، ۱۳۹۳، ص ۱۶۳).

از سوی دیگر، طرح‌واره‌های تصویری نیز به‌عنوان ساختارهای بنیادین تجربه جسمانی انسان، نقشی اساسی در شکل‌دهی به استعاره‌های مفهومی ایفا می‌کنند (جانسون، ۱۳۹۸، ص ۱۷۶-۱۷۴). طرح‌واره‌هایی چون نیرو، حرکت و تعادل از جمله ساختارهایی هستند که در درک مفاهیم

هیجانی از جمله خشم، نقش کلیدی دارند. همسو با سایر زبان‌ها، در روایات نیز خشم به‌عنوان یکی از هیجان‌ات اصلی انسان مورد توجه قرار گرفته است. کلیدواژه‌هایی چون غضب، غیظ و سخط بر خشم دلالت می‌کنند. نراقی در اصطلاح علم اخلاق درباره خشم (غضب) چنین می‌گوید: خشم یک حالت نفسانی است که موجب حرکت روح حیوانی از داخل به خارج می‌شود تا بر طرف مقابل غالب گردد و از او انتقام گیرد. در صورتی که این حالت شدید باشد، حرارت زیادی در بدن ایجاد می‌کند، رنگ انسان ملتهب و تیره می‌گردد و رگ‌ها پر خون می‌شوند. غضب برای دفع ضرر است یا به سبب امری که واقع شده و حرکت آن برای انتقام می‌باشد (نراقی، ۱۳۷۶، ج ۳، ص ۹۶).

خشم و غضب با تعبیر «قوای غضبیه» همواره مورد توجه علمای اخلاق، فلاسفه و روان‌شناسان بوده است. این هیجان در صورتی که در مواجهه با تهدیدهای حقیقی بروز کند، احساسی ممدوح و از مواهب الهی است که به مرزبندی سالم، دفاع از ارزش‌ها و رشد اخلاقی می‌انجامد؛ در غیر این صورت، هیجانی است که نیازمند خودتنظیمی و مدیریت می‌باشد. نظر به جایگاه محوری خشم به‌عنوان احساسی بنیادین در زندگی انسان، پژوهش حاضر به بررسی مفهوم این هیجان در روایات امام رضا علیه‌السلام از منظر زبان‌شناسی شناختی می‌پردازد. در این پژوهش، تلاش شده است تا استعاره‌های مفهومی موجود در روایات رضوی تحلیل شود و پیوند آن‌ها با آموزه‌های تربیت هیجانی آشکار گردد. این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که خشم در روایات رضوی بر مبنای کدام حوزه‌های مبدأ استعاری مفهوم‌سازی شده است و این استعاره‌های مفهومی چه نقشی در درک، بازشناسی و مدیریت هیجان خشم و استخراج مؤلفه‌های تربیت هیجانی ایفا می‌کنند؟

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه تحلیل شناختی مفاهیم هیجانی، به‌ویژه خشم، مطالعات بسیاری با رویکرد استعاره مفهومی انجام شده است. در عرصه بین‌المللی، آثار متعددی در قالب کتاب و مقاله به موضوع عواطف و هیجان پرداخته‌اند. در ادامه به برخی موارد تأثیرگذار اشاره می‌شود: کووچش (۱۹۹۵) در پژوهشی با عنوان «خشم: زبان، مفهوم‌سازی و فیزیولوژی آن در پرتو شواهد بین‌فرهنگی»، به تحلیل ساختارهای مفهومی خشم با تمرکز بر استعاره «مایع داغ در ظرف» پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه زبان‌های مختلف، به‌ویژه انگلیسی و مجارستانی، از مفاهیم بدنی مشترک برای تصویرسازی خشم بهره می‌گیرند. این مقاله از نخستین تحقیقات بنیادین در زمینه تحلیل شناختی خشم در سطح بین‌فرهنگی به شمار می‌رود.

همو (۲۰۰۰) در کتاب «استعاره و هیجان: زبان، فرهنگ و بدن در احساسات انسانی»، به تحلیل جامعی از استعاره‌های هیجانی پرداخته است. وی نشان داده که استعاره‌های مرتبط با خشم، مانند «خشم به مثابه آتش»، «خشم به مثابه طغیان» و «خشم به مثابه بار سنگین» در زبان‌های گوناگون، هم ساختار زیستی مشترک دارند و هم از عناصر فرهنگی تأثیر می‌پذیرند. این اثر یکی از معتبرترین منابع در بررسی شناختی هیجان‌ات به شمار می‌رود. لیکاف و کووچش (۱۹۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «مدل شناختی خشم در زبان انگلیسی آمریکایی»، نشان می‌دهند که ساختارهای زبانی روزمره در انگلیسی چگونه از حوزه‌های مبدئی چون «دشمن»، «حیوان درنده» و «انرژی فشرده» در مفهوم‌سازی خشم بهره می‌برند. این پژوهش، الگویی شناختی برای ساختار درونی خشم ارائه می‌دهد و پایه‌گذار پژوهش‌های بعدی در این حوزه بوده است.

در داخل ایران نیز پژوهش‌های متنوعی به مفهوم‌سازی خشم پرداخته‌اند. تمرکز این پژوهش‌ها بیشتر بر متون ادبی و کلاسیک بوده و در مواردی نیز قرآن کریم محور بررسی قرار گرفته است. در پژوهش‌های صورت گرفته، خشم در اغلب موارد در قالب حوزه‌های مبدئی چون «گرما»، «فشار» و «آتشفشان» مفهوم‌سازی شده است. برای نمونه، محمدی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «استعاره شناختی خشم گرما است: بررسی مقایسه‌ای زبان‌های فارسی و عربی»، نقش ساختارهای زبانی در شکل‌گیری این درک مشترک از خشم را در دو زبان تحلیل کرده‌اند. همچنین شریفی مقدم و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی قرآنی، تحلیلی شناختی از مفهوم‌سازی «خشم الهی» در حوزه دنیا در قرآن کریم ارائه کرده‌اند و از حوزه‌های مبدأ آتش، تاریکی، حیوان، فاصله و غیره یاد کرده‌اند.

دری‌کوند و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «استعاره‌های مفهومی خشم در دیوان خاقانی» و امیدعلی (۱۴۰۰) در مقاله «تحلیل خشم در مثنوی مولوی باتکیه بر نظریه استعاره مفهومی لیکاف»، در متون ادبی به نقش استعاره‌های خلاق در بازنمایی این هیجان پرداخته‌اند. شریفی مقدم و فاطمی (۱۳۹۹) نیز در مقاله «مفهوم‌سازی استعاری خشم در پیکره زبانی و مصورنگاره‌های) جنگ در هفت‌خوان رستم»، حوزه انتزاعی خشم را بر مبنای جنون، آسیب، بار و حیوان تحلیل کرده‌اند.

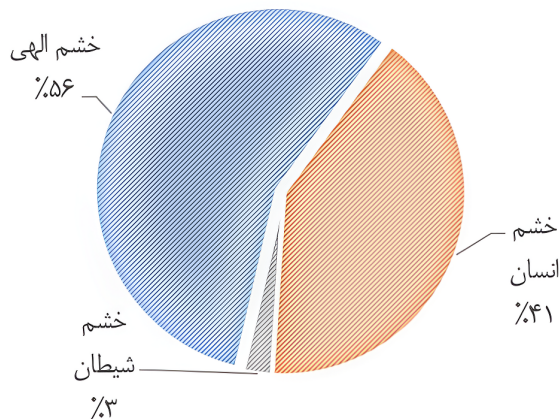
بنابراین، تاکنون پژوهشی با تمرکز خاص بر روایات رضوی در موضوع خشم با رویکرد زبان‌شناسی شناختی که به نگاشت‌های مفهوم «خشم» و نقش آن‌ها در تربیت هیجانی پرداخته باشد، صورت نگرفته است. از این رو، پژوهش حاضر بدیع به نظر می‌رسد. این پژوهش با گردآوری مجموعه‌ای از روایات رضوی در حوزه خشم و تحلیل آن‌ها بر اساس استعاره‌های

شناختی، در پی برقراری پیوندی میان متون دینی، زبان‌شناسی شناختی و حوزه تربیتی است. دستاورد اصلی این کار، ارائه الگویی تربیتی - معرفتی است که نشان می‌دهد مرویات رضوی چگونه با بهره‌گیری از استعاره‌های شناختی، مفهومی انتزاعی و قدرتمند مانند خشم را برای مخاطب انسانی قابل درک و مدیریت پذیر ساخته‌اند.

۳. چارچوب نظری و روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر روش‌شناسی، اسنادی و توصیفی تحلیلی است و بر داده‌هایی قرار دارد که از مجموعه مورد بررسی استخراج شده‌اند. این داده‌ها شامل مرویات رضوی در موضوع خشم است که به منظور پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش درباره مفهوم‌سازی «خشم» در روایات رضوی گردآوری شده‌اند.

برای دستیابی به داده‌های پژوهش مورد نظر، از روش جستجو بر اساس حوزه مقصد و حوزه مبدأ استفاده شد. در جستجوی مبتنی بر حوزه مقصد، واژه‌هایی که در روایات رضوی بر خشم دلالت می‌کردند (مانند غضب، غیظ، سخط و...) احصا گردید. در جستجوی مبتنی بر حوزه مبدأ نیز واژه‌هایی چون عذاب، آتش، هلاکت، لعنت و... در منابع حدیثی و روایات امام رضا علیه‌السلام استخراج گردید. ساختار منتخب، مشتمل بر حدود چهار روایت شکل گرفت. در مرحله دوم، نام نگاشت‌های موجود در روایات استخراج شد. در گام آخر و در راستای پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش (نقش استعاره‌های مفهومی در درک، بازشناسی و مدیریت خشم و استخراج مؤلفه‌های تربیت هیجانی)، استعاره‌های مفهومی به دست آمده محور بحث قرار گرفته‌اند. آنچه در ادامه قابل ملاحظه است، بررسی خشم در سه ساحت الهی، انسانی و شیطانی می‌باشد. نمودار زیر گزارشگر هر یک از این ساحت‌ها در مرویات رضوی است.

تصویر ۱: ساحت‌های وجودی خشم در روایات رضوی

۴. مفهوم‌شناسی

معناشناسی شناختی به‌عنوان یکی از رویکردهای نوین در تحلیل زبان، بر تعامل میان ذهن^۱، زبان و تجربه زیسته تأکید دارد. از منظر این رویکرد، ذهن انسان بسیاری از مفاهیم انتزاعی را باتکیه بر مفاهیم پایه و تجربه‌های جسمانی حرکتی خود درک و مفهوم‌سازی می‌کند (ایوانز^۲ و گرین^۳، ۲۰۰۷، ص ۲۶) در این دستگاه فکری، زبان نه تنها ابزار انتقال معنا، بلکه بازتاب ساختار مفهومی ذهن است، شاخص مطالعه عواطف و احساسات در حوزه شناختی آثار زولتان کووچش است. وی با الهام از نظریه استعاره مفهومی لیکاف و با تمرکز بر عواطفی چون خشم، عشق، غرور در زبان انگلیسی و مقایسه آنها با چند زبان دیگر سعی کرد برای احساسات فوق‌الگویی شناختی ارائه دهد. احساسات را در ردیف حوزه‌های مقصدی چون اخلاق، تفکر، روابط انسانی و غیره قرار می‌دهد که به دلیل ماهیت انتزاعی‌شان توسط حوزه‌های تجربه‌پذیری و ملموس درک می‌شوند (شریفی مقدم و فاطمی، ۱۳۹۹، ص ۱۸۶).

۴-۱. استعاره مفهومی^۴

از ابزارهای کلیدی معناشناسی شناختی برای فهم مفاهیم انتزاعی، استعاره مفهومی است. در نظریه استعاره مفهومی که توسط لیکاف و جانسون پایه‌گذاری شده، استعاره نه صرفاً آرایه‌ای ادبی، بلکه سازوکاری ذهنی برای مفهوم‌سازی مفاهیم پیچیده و انتزاعی به شمار می‌رود (لیکاف و جانسون، ۱۳۹۴، ص ۱۴؛ راسخ مهند، ۱۳۹۳، ص ۵۶). براین اساس، استعاره مفهومی فرایند نگاشت ساختار از یک حوزه مبدأ^۵ عینی تر به یک حوزه مقصد^۶ انتزاعی تر است که به صورت نگاشتی^۷ مانند خشم، آتش است یا خشم، نیرو است نمود می‌یابد (راسخ مهند، ۱۳۹۳، ص ۶۲).

لازم به ذکر است در الگوی استعاری (کووچش ۱۹۸۶، ص ۲۹-۲۰) به سه دسته، شاخص^۸، اصلی^۹ و عام^{۱۰} قابل تقسیم است: در دسته‌بندی کووچش حوزه مبدأ آتش و مفاهیم مرتبط با آن از جمله حرارت، گرما، داغی و... اصلی‌ترین استعاره مفهومی این حوزه تلقی می‌شوند،

1. Conceptual System
2. Vyvyan Evans
3. Melanie C. Green
4. Metaphors
5. Source domain
6. Target domain
7. Mapping
8. Central Metaphors
9. Principal Metaphors
10. General Metaphors

چرا که مستقیماً با علائم فیزیولوژیک بروز این احساس در فرد همچون احساس داغی، برافروخته شدن چهره و سرخی آن، بالا رفتن فشار یا دمای بدن، لرزش و ارتعاش در ارتباط است. منظور از استعاره‌های اصلی مجموعه‌ای از استعاره‌هاست که در طبقه دوم و بعد از استعاره‌های شاخص قرار دارند و شامل حوزه‌های مبدئی مانند جنون، دیوانگی، حیوان وحشی، حریف، بار، تجاوز به حریف شخصی می‌باشند. اما منظور از استعاره‌های عام و فرعی به‌عنوان دسته سوم، کلان استعاره‌هایی را شامل می‌شود که کاربرد آنها تنها منحصر به حوزه خشم و احساسات نیست بلکه در مفهوم‌سازی بسیاری از حوزه‌های انتزاعی بکار می‌روند حوزه‌های مبدئی چون ماده/جسم/مکان.

با توجه به ماهیت حوزه مبدأ در نگاشت‌های استعاری، دو طیف از استعاره‌های مفهومی شکل می‌گیرد؛ اگر حوزه مبدأ، یکی از انواع طرح‌واره‌های تصویری باشد، استعاره مفهومی طرح‌واره بنیاد^۱ و اگر حوزه مبدأ بر مبنای دانش ما از جهان خارج شکل گیرد، استعاره مفهومی دانش بنیاد^۲ خواهد بود (افراشی، ۱۳۹۵، ص ۷۶).

۲-۴. طرح‌واره تصویری^۴

طرح‌واره‌های تصویری یکی دیگر از سازوکارهای اساسی معناشناسی شناختی هستند که به‌صورت الگوهای پویای تکرارشونده از تعامل ادراکی و بدنی انسان با محیط تعریف می‌شوند. این طرح‌واره‌ها به ذهن کمک می‌کنند تا تجربه‌های متنوع را سازمان‌دهی، مقوله‌بندی و به زبان منتقل کند (جانسون، ۱۳۹۸، ص ۱۷؛ افراشی، ۱۳۹۵، ص ۵۳ و ۵۲). طرح‌واره‌هایی مانند نیرو،^۵ حرکت،^۶ تعادل،^۷ دور،^۸ نزدیک^۹ و... ساختارهای بنیادین شناخته‌اند که به شکل ناخودآگاه در بازنمود مفاهیم انتزاعی همچون خشم، قدرت، عدالت و... به کار می‌روند (جانسون، ۱۳۹۸، ص ۱۴۷؛ افراشی، ۱۳۹۵، ص ۵۶-۵۴). کووچش حوزه‌های مبدأ حرکت و نیرو را از متداول‌ترین حوزه‌های مبدأ و حوزه عواطف را از رایج‌ترین حوزه‌های مقصد دانسته است (کووچش، ۱۳۹۳، ص ۴۱ و ۴۲).

طرح‌واره نیرو به‌عنوان یکی از پرکاربردترین ساختارها در مفهوم‌سازی هیجانات و عواطف توسط کووچش یاد شده است که از تجربه فیزیکی انسان با نیروهای فشار، مانع، جذب و...

1. Image schema
2. Schema based metaphor
3. Knowledge based metaphor
4. Image schema
5. FORCE
6. Motion
7. BALANCE
8. Far/Near

نشست می‌گیرد و در ادراکاتی مانند خشم به‌مثابه نیرو، عشق به‌مثابه جاذبه یا ترس به‌مثابه مانع نمود می‌یابد (جانسون، ۱۳۹۸، ص ۱۱۳؛ کوشش، ۱۳۹۳، ص ۳۷) به طور مشابه، طرح‌واره حرکت با ساختار بنیادین مبدأ مسیر و مقصد، برای تبیین مفاهیمی چون تحول، رشد یا احساسات به کار می‌رود. از جمله طرح‌واره‌های مفهوم‌ساز در روایات رضوی می‌توان به طرح‌واره‌های نیرو، حرکت، تعادل، مکان، اشاره کرد که در ادامه و مرتبط به مباحث با جزئیات بیشتری به موارد مزبور پرداخته می‌شود همچنین به نقش آنها در انتقال پیام تربیت هیجانی بررسی می‌گردد.

۵. مفهوم‌سازی خشم الهی در روایات رضوی

از مجموع روایات رضوی به‌دست‌آمده در حوزه خشم در ۲۲ روایت با خشم الهی مواجه‌ایم. نکته قابل‌تأمل اینکه منظور از خشم الهی، هیجان یا واکنشی روانی نیست چرا که حق تعالی از هر نوع هیجان و دگرگونی روانی و تأثیرپذیری میراست بر خلاف خشم انسانی که از تغییرات روانی زیستی ناشی می‌شود و علت بروز آن شرایط محیطی است و معمولاً با واکنش هیجانی همراه است. خشم الهی در نتیجه رفتار انسان دلالت دارد به بیان دیگر خشم الهی اراده خداوند بر عقوبت گناه کاران است؛ چنانچه در اخبار هم تصریح شده از حضرت باقر علیه‌السلام سؤال کردند «سائل عمرو ابن عبید بود از قوله تعالی: وَ مَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوِيَ؛ مَا ذَلِكَ الْغَضَبُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هُوَ الْعِقَابُ» و در برخی از روایات آمده است: «غَضَبُ اللَّهِ عِقَابُهُ» (طیب، ۱۳۷۸، ج ۹، ص ۷۵) خشم الهی از جنبه انگیزه و هدف از خشم بشری متمایز است زیرا عامل خشم الهی گناه و معصیت در انسان است. در واقع خشم از صفات ذاتی خداوند نیست بلکه در زمره صفات افعالی خداوند قرار دارد و به‌عنوان نعمت الهی یاد می‌شود که عامل پرهیز از گناه در انسان و هدایت او به سوی سعادت است (جوادی آملی، ۱۳۸۸ الف، ص ۷۵؛ همو، ۱۳۸۸ ب، ج ۱، ص ۲۱۶-۲۱۳، کلینی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۱۱۰).

از جمله کلیدواژه‌های که بر خشم دلالت می‌کنند در حوزه خشم الهی شاهد واژه‌های غضب و سخط در روایات رضوی هستیم.

۱. وَقَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ تَجَاوَزَ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْعُبُودِيَّةَ فَهُوَ مِنَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَمِنَ الضَّالِّينَ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۵، ص ۲۷۴).

۲. وَقَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: اِشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ وَ غَضَبَ رَسُولِهِ عَلَيَّ مِنْ أَهْرَقَ دَمِي وَ آذَانِي فِي عَثْرَتِي (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۲۷).

۳. وَ قَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ لَقِيَ فَقِيرًا مُسْلِمًا فَسَلَّمَ عَلَيْهِ خِلَافَ سَلَامِهِ عَلَيَّ الْأَغْنِيَاءِ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ هُوَ عَلَيْهِ غَضِبَانٌ (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۵۷).

۴. وَ قَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ... وَ إِذَا غَضِبْتَ غَضِبْتُ وَ إِذَا غَضِبْتُ لَعَنْتُ وَ لَعَنْتِي تَبْلُغُ السَّابِعَ مِنَ الْوَرَى (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۳، ص ۲۸۶).

۵. سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَاعَ هَلْ تَبْقَى الْأَرْضُ بَعْدَ إِيمَانِ قَالٍ لَا قُلْتُ إِنَّا نَرَوِي أَنَّهَا لَا تَبْقَى إِلَّا أَنْ يَسْخَطَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْعِبَادِ قَالٍ لَا تَبْقَى إِذَا لَسَّخَتْ (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۱۷۹).

۶. الْإِمَامُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ يَقُولُ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ حَارَبَ عَلِيًّا ع فَقَالَ لَهُ قُلْ إِلَّا مَنْ تَابَ وَ أَصْلَحَ ثُمَّ قَالَ ذَنْبٌ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ وَ لَمْ يَتَّبِعْ أَعْظَمُ مِنْ ذَنْبٍ مَنْ قَاتَلَهُ ثُمَّ تَابَ (حر عاملی، ۱۴۱۲، ج ۱۵، ص ۳۳۵).

۷. إِمَامُ رِضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: اعْلَمْ بِرَحْمَتِكَ اللَّهُ أَنَّ الرِّبَا حَرَامٌ سَحَتْ، مِنَ الْكِبَائِرِ وَ مِمَّا قَدْ وَعَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ فَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْهَا، وَ هُوَ مُحَرَّمٌ عَلَى لِسَانِ كُلِّ نَبِيٍّ وَ فِي كُلِّ كِتَابٍ (نوری، ۱۳۶۶، ج ۱۳، ص ۳۳۱).

۸. الْإِمَامُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ - وَ قَدْ سُئِلَ عَنْ شِرَاءِ الْمُغْنِيَةِ -: قَدْ تَكُونُ لِلرَّجُلِ الْجَارِيَّةُ تَهْلِيهِ وَ مَا تُمْنُهَا إِلَّا تُمْنٌ كَلْبٍ، وَ تُمْنُ الْكَلْبِ سَحَتْ، وَ السُّحْتُ فِي النَّارِ (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۵، ص ۱۲۰).

از نظر لغوی «غضب» به معنای شدت و قوت است (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۴، ص ۴۲۸). غضب الهی همان انتقام، بلا و عذابی است که در اثر بدکاری در دنیا و آخرت بر شخص وارد می‌شود (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۱۰۴). خشم الهی به صورت شدت و سختی با درجات مختلف، در برابر زشتی‌های اعمال، مظالم بندگان، رذایل اخلاقی و گناهان ظاهر می‌گردد و نیز در مواجهه با کسانی که نعمت خدا را به کفر تبدیل کرده‌اند و در آنچه آفریده و مقدر نموده، خدشه وارد ساخته‌اند. از آثار خشم خداوند متعال می‌توان به دوری از رحمت، لعن، آماده‌سازی دوزخ، عذاب خوارکننده، سقوط، هلاکت و تنگ‌دستی اشاره کرد (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۷، ص ۲۸۳ و ۲۸۴).

همان‌گونه که در احادیث شریف ۱ تا ۳ ملاحظه می‌شود، شاهد همنشینی «غضب» با حرف اضافه «علی» هستیم. در منابع سنتی برای حرف جر «علی» نه معنای مختلف ذکر شده که «استعلاء و تسلط» به‌عنوان معنای اصلی آن است (ابن هشام، ۱۳۷۸، ج ۱، ص ۱۹۰ و ۱۹۱). ترکیب «علی» به معنای «بر» و «روی» با «غضب» در این عبارات، نیرویی جهت‌دار و مسلط از بالا را توصیف می‌کند؛ به عبارتی مفهوم‌سازی خشم الهی در قالب حوزه مبدأ نیرو صورت گرفته است.

در حدیث ۴، همنشینی غضب و لعنت را شاهدیم. لعن در لغت به معنای راندن، دور کردن و طرد است (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۵، ص ۲۵۲؛ قرشی، ۱۴۱۲، ج ۶، ص ۱۹۴). مصطفوی لعن

را دور کردن از خیر و رحمت و نزدیک شدن خشم و سخط بیان کرده است (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۱۰، ص ۲۲۳). همنشینی غضب و لعنت در حدیث ۴، حوزه مبدأ مکان محور پرا برای مفهوم سازی خشم الهی به ذهن متبادر می سازد. همچنین در حدیث ۶، تعبیر «لَعَنَ اللَّهُ» گرچه به صراحت از خشم سخنی به میان نیاورده، اما فرد یا عملی که خشم خدا را برانگیخته باشد، به لعنت و دوری از او گرفتار می شود. از این رو می توان معنای ضمنی روایت مزبور را به خشم الهی تعبیر کرد و حوزه مبدأ مفهوم ساز خشم در این روایات را فاصله و دوری در نظر گرفت.

«سخط» واژه دیگری است که در روایات رضوی بر خشم دلالت می کند. این مفهوم در لغت به معنای خشم شدیدی است که مقتضی عقوبت و بدفرجامی می باشد (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۹۸). سخط مخالف خشنودی و به معنای نفرت از چیزی و نارضایتی نسبت به آن است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۷، ص ۳۱۲). کاربرد این واژه بیشتر نزد بزرگان معمول است (بستانی، ۱۳۷۵، ص ۴۷۹). کاربرد سخط در مورد خداوند به معنای اراده عقاب بندگان و مرتبه شدید خشم است که با قرائن لفظی این شدت آشکار می شود مانند بهره گیری از حرف «علی» که دلالت بر استعلا دارد (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۵، ص ۹۵). همان گونه که در حدیث ۵ ملاحظه می شود، همنشینی سخط الهی با حرف اضافه «علی» بار دیگر طرح واره نیرو را در مفهوم سازی خشم به ذهن متبادر می سازد. مؤید دیگر برای این حوزه مبدأ آنکه در ادامه روایت، در صورت سخط الهی بر بندگان، زمین فرومی ریزد و این مسئله، نیرو و استیلاى الهی بر زمین و اهل آن را بیان می کند.

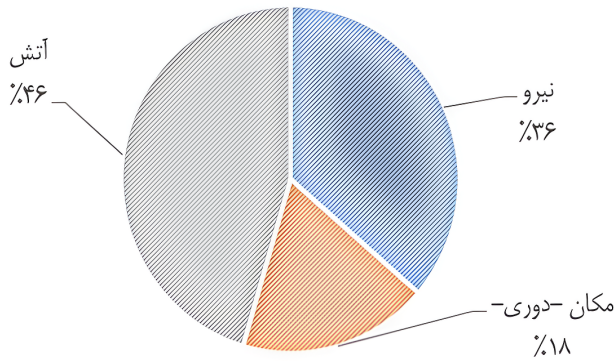
از مفاهیم مرتبط با حوزه خشم می توان به حوزه مبدأ آتش و گرما اشاره کرد. در قرآن کریم، آتش دوزخ تجلی و نماد خشم الهی به شمار می آید. می توان گفت «نار» از جمله حوزه های مبدأ مفهوم سازی خشم الهی است که در روایات رضوی نیز قابل ردیابی می باشد. برای نمونه، در روایت شماره ۷ و ۸ برای ربا، لهو و غفلت وعده آتش داده شده است یعنی می توان گفت این اعمال، خشم الهی را با خود به همراه دارند.

منشأ خشم الهی نسبت به بندگان در روایات رضوی به دو دسته اعتقادی و رفتاری قابل تقسیم است: **دسته اعتقادی:** غلو در حق امیرالمؤمنین علیه السلام، اعتقاد به خالی ماندن زمین از حجت الهی، کفر، بی توجهی به اهل بیت علیهم السلام، عدم توجه به گذرا بودن عمر و فراموشی یاد مرگ، غفلت نسبت به آیات الهی، دنیاگرایی، عدم اعتقاد به امام زمان (منظور امام زمان هر عصر) و عدم توجه به قرآن کریم.

دسته رفتاری: کبر و تحقیر بندگان خدا، عدم رعایت حقوق زنان و کودکان، آزردن

اهل بیت علیهم السلام، خشمگین شدن بر مردم، قتل امامان معصوم علیهم السلام، نافرمانی خداوند و عدم توجه به رضایت الهی، دشمنی با امیرالمؤمنین علیه السلام، حاکمان ستمگر، خدمت به حاکمان ستمگر، ربا، لهو و غفلت.

جمع بندی: در مفهوم سازی خشم الهی بر محور روایات رضوی، شاهد دو استعاره طرح‌واره بنیاد «خشم نیرو است» و «خشم فاصله/دوری است» و یک استعاره دانش‌بنیاد «خشم آتش است» هستیم. حوزه مبدأ نیرو بر ماهیت خشم الهی دلالت دارد که از اراده الهی مبنی بر عقاب بندگان نشئت می‌گیرد. علت این خشم، عملکرد انسان است که به دودسته اعتقادی و رفتاری قابل تقسیم می‌باشد. نتیجه خشم الهی بر اساس حوزه‌های مبدأ آتش و فاصله/دوری، باهدف اصلاح، هشدار و اجرای عدالت صورت می‌گیرد. از میان الگوی استعاری کووچش برای خشم، حوزه‌های مبدأ مفهوم خشم الهی در دسته استعاره‌های شاخص (آتش) و عام (نیرو، مکان) قرار دارند.

تصویر ۲: بسامد حوزه‌های مبدأ مفهوم ساز خشم الهی

مؤلفه تربیتی اول: بازدارندگی

همان گونه که پیش‌تر بیان شد، خشم الهی از خشم انسانی متمایز است و یک هیجان روانی به شمار نمی‌رود بلکه دربردارنده نوعی راهبرد اصلاحی در رفتار، خویش‌داری، رشد اخلاقی و مسئولیت‌پذیری می‌باشد.

مفهوم‌سازی خشم الهی بر مبنای آتش، نیروی مسلط از بالا، دوری و فاصله، نسبت به آنچه منشأ خشم الهی است، در انسان حالت بازدارندگی ایجاد می‌کند. بی‌شک قرار گرفتن تحت فشار شدید، دوری از رحمت الهی و گرفتار آتش گردیدن، مطلوب هیچ انسانی

نیست. حوزه مبدأ گرما، شدت کیفر و عقوبت الهی را در برابر انسان قرار می‌دهد. انسان با تفکر درباره پیامد اعمالی که خشم الهی را به دنبال دارد، از این عقوبت پرهیز می‌کند. حوزه مبدأ نیرو، بیانگر اراده الهی بر عقوبت انسان گناهکار و اجرای عدالت است. حوزه مبدأ دوری نیز نوعی طردشدگی معنوی و قطع ارتباط با منبع رحمت و فیض الهی را به ذهن متبادر می‌سازد.

مؤلفه تربیتی دوم: ارزش محوری خشم

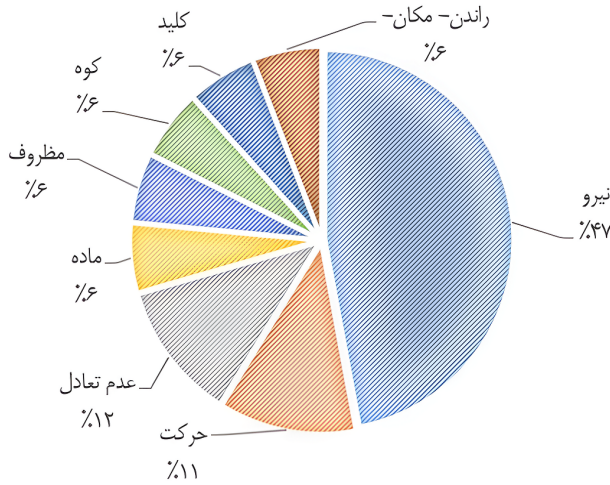
آنچه خشم الهی را با خود به همراه دارد، نشان‌دهنده خشم‌هایی است که ریشه در ارزش‌های اخلاقی دارند. از این رو می‌توان گفت همه خشم‌ها مخرب نیستند بلکه به خشم آمدن در برابر حاکم کافر و ستمکار، فساد اقتصادی (ربا)، فساد اخلاقی (لهو و غفلت)، دنیا‌گرایی، غفلت از وجود معصوم علیه‌السلام و... نوعی ارزش اخلاقی است. خشم الهی در برابر انحراف و گمراهی انسان‌ها و باهدف اصلاح ایشان بروز می‌کند. فردی که از الگوی اخلاق الهی بهره‌مند است، خشم خود را آلوده به مسائل شخصی نمی‌سازد.

۶. مفهوم‌سازی خشم انسانی در روایات رضوی

از مجموع روایات رضوی به‌دست آمده در حوزه خشم، در ۱۴ روایت با خشم انسانی مواجه‌ایم. این روایت‌ها در دو بخش قابل تقسیم هستند:

الف) مفهوم‌سازی ماهیت خشم ب) مفهوم‌سازی مواجهه با خشم
از میان روایات رضوی که خشم را در ساحت انسانی بیان می‌کنند، در ۹ روایت از مرویات رضوی به ماهیت خشم پرداخته شده است. برای فهم عمیق‌تر این احساس مبنا، از حوزه‌های مبدئی چون حرکت، عدم تعادل، راندن، کلید و غیره بهره گرفته شده است. در ادامه به تفکیک، هر یک از این حوزه‌های مبدأ بررسی می‌گردد.

در نمودار زیر، به حوزه‌های مبدأ مفهوم‌ساز خشم انسانی در مرویات رضوی اشاره شده است. در ادامه و به تفکیک «ماهیت خشم» و «مواجهه با خشم»، به تبیین این حوزه‌ها و مؤلفه‌های تربیت هیجانی بر مبنای آن‌ها پرداخته خواهد شد.

تصویر ۳: بسامد حوزه‌های مبدأ مفهوم‌ساز خشم انسان

۱-۶. خشم به مثابه حرکت / عدم تعادل

مقوله حرکت از حوزه‌های تجربی بنیادین زندگی بشر محسوب می‌شود. به دلیل فراگیر بودن این مقوله در تجربه انسانی، نقش عمده‌ای در مفهوم‌سازی‌های ما از جهان اطراف ایفا می‌نماید و مبنایی برای درک دیگر حوزه‌های مفهومی قلمداد می‌گردد (افراشی، ۱۳۹۵، ص ۱۱۶). همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد، به عقیده کووچش، مقوله حرکت از حوزه‌های مبدأ رایج در مفهوم‌سازی عواطف است و عاطفه خشم نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. در روایات رضوی، در دو روایت خشم بر مبنای مقوله حرکت مفهوم‌سازی شده است:

روایت اول: «وَقَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: مِمَّا كَتَبَ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ سَنَانَ فِي عِلَّةِ الطَّلَاقِ ثَلَاثًا وَ عِلَّةُ الطَّلَاقِ ثَلَاثًا لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُهْلَةِ بَيْنَ الْوَاحِدَةِ إِلَى الثَّلَاثِ؛ لِرَغْبَةِ تَحَدُّثِ أَوْ سَكُونِ غَضَبٍ...» (حر عاملی، ۱۴۱۲، ج ۲۲، ص ۱۲۱).

روایت دوم: «وَقَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: عِظَمُ الْغَضَبِ، فَإِذَا حَفِظَ نَفْسَهُ وَ عَرَفَ قَدْرَهُ وَ سَكَنَ غَضَبُهُ...» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۴، ص ۴۵۷). در روایات مزبور، همنشینی «سکن» با «غضب» (که پیش‌تر معنای لغوی آن بیان شد) خشم را بر اساس حوزه مبدأ حرکت، مفهوم‌سازی می‌کند. در نمونه اول که به علت سه‌بار طلاق اشاره شده، این سه مرتبه فرصتی دانسته شده که خشم و عصبانیت فروکش کند. در نمونه دوم، حال انسان در زمان خشم بیان می‌گردد: خشم اجازه نمی‌دهد انسان خود و ارزش خود را درک کند، اما اگر خویشتن‌داری

داشته باشد، خشم سکون می‌یابد و انسان ارزش خویش را بازمی‌یابد. لازم به ذکر است در مواجهه اولیه با این روایات، خشم بر مبنای ماهیت آتشفشان (که طغیان می‌کند) نیز به ذهن متبادر می‌شود و این تبادر ذهنی مؤیدی در کلام حضرت دارد (که در ادامه ذیل حوزه مبدأ کوه به آن پرداخته می‌شود) اما نظر به اینکه این طغیان از درون به بیرون ظهور می‌یابد، استعاره‌ای که لایه زیرین آن قابل ملاحظه است، مقوله حرکت می‌باشد؛ از این رو استعاره اصلی ذکر گردید.

خشم از حیث مراتب می‌تواند سه درجه تفریط، افراط و اعتدال داشته باشد: **مرتبۀ تفریط:** فرد از قوه غضب بی‌بهره است یا این قوه نزد او چنان ضعیف است که در موارد نیاز نیز بروز نمی‌کند.

مرتبۀ افراط: خشم چنان بر فرد مسلط می‌شود که از کنترل خارج می‌گردد و قدرت تفکر را از دست می‌دهد.

مرتبۀ اعتدال: فرد می‌تواند تحت تأثیر قدرت تفکر، نیروی خشم را در وجودش تضعیف کند. در روایات مزبور به نظر می‌رسد باحالت افراط در خشم مواجه هستیم؛ همنشینی «سَکَنَ» با این خشم، رساندن آن به مرتبۀ تعادل را مدنظر دارد.

انسان عواطف خود را بر اساس مدل تعادل حیاتی تجربه می‌کند که در آن سلامت، وابسته به توازن درست نیروها و فشارهای عاطفی است. افزایش تدریجی عواطف، فشاری بر نظام انسانی تحمیل می‌کند. جورج لیکاف و زولتان کووچش استدلال کرده‌اند که عواطفی چون خشم در مدلی از «مایع داغ در یک ظرف (معمولاً در بسته)» فهمیده می‌شوند. وقتی فشار افزایش می‌یابد، عواطف می‌توانند آرام آرام بجوشند، سرریز شوند، انباشته گردند، سر روند و در نهایت منفجر شوند. در این گونه موارد، فرد عدم تعادل را تجربه می‌کند و می‌کوشد تا با تخلیه خشم، فروخوردن آن و... از لحاظ عاطفی تعادل را به قوای خود بازگرداند (جانسون، ۱۴۰۰، ص ۱۶۲ و ۱۶۳).

بر اساس آنچه گفته شد، در روایات مزبور، علاوه بر حوزه مبدأ حرکت، حوزه مبدأ عدم تعادل نیز در مفهوم‌سازی خشم به ذهن متبادر می‌شود. نام نگاشت‌های به دست آمده «خشم حرکت است» و «خشم عدم تعادل است»، از استعاره‌های مفهومی طرح‌واره بنیاد هستند.

۱-۱-۶. از منظر تربیت هیجان

مفهوم‌سازی خشم بر مبنای حرکت، بیانگر نوعی بازگشت از خشم و رسیدن به سکون است. سکونی که می‌تواند با کسب خودآگاهی، به عفو و بخشش یا پشیمانی اخلاقی بینجامد. مفهوم‌سازی خشم، بر مبنای حوزه مبدأ عدم تعادل، بیانگر آن است که فرد در هنگام خشم

از ثبات روانی برخوردار نیست. این عدم تعادل، توانایی تفکر و تصمیم‌گیری درست را از فرد سلب می‌کند و بی‌شک به آسیب فرد یا دیگران خواهد انجامید. از این رو، مهارت بسیار مهم در مواجهه با خشم، بازگرداندن فرد به حالت پایدار و جلوگیری از کنش‌های ناپایدار است. در روایات مزبور، از جمله تکنیک‌های تنظیم هیجان خشم، توقف و سکون بیان شده است؛ مسئله‌ای که زمینه بازگشت و رسیدن به تعادل را فراهم می‌سازد.

۲-۶. خشم به مثابه راندن / فاصله

پیش‌تر بیان شد که از جمله حوزه‌های ابتدائی در مفهوم‌سازی خشم، حوزه مبدأ مکان است که در دسته استعاره‌های عام قرار دارد.

در روایتی، مردی با امام رضا علیه‌السلام درباره شخصی به نام یونس بن ظبیان سخن می‌گفت و ماجرای سخن گفتن خداوند با وی را گزارش می‌کرد. لازم به ذکر است از نظر شخصیت رجالی، یونس بن ظبیان فردی ضعیف، از غالیان و واضعان حدیث به شمار می‌آید (حلی، ۱۳۴۲، ج ۲، ص ۵۵۱ و ۵۵۲). در این هنگام، حضرت برآشفته و فرمود: «خارج شو، خداوند تو را و کسی که این حدیث را برایت تعریف کرد لعنت کند و هزار بار هم یونس بن ظبیان را لعنت نماید و تو را با او به قعر دوزخ روانه سازد».

«رَجَالُ الْكُفَى: مُحَمَّدُ بْنُ قَوْلُوَيْهَ عَنِ سَعْدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنِ يُونُسَ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا مِنَ الطَّيَّارَةِ يُحَدِّثُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ أَنَّهُ قَالَ: كُنْتُ فِي بَعْضِ اللَّيَالِي وَ أَنَا فِي الطَّوَافِ فَإِذَا نَدَاءٌ مِنْ فَوْقِ رَأْسِي: يَا يُونُسُ إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَ أَقِمِ الصَّلَاةَ لَذِكْرِي. فَرَفَعْتُ رَأْسِي... فَغَضِبَ أَبُو الْحَسَنِ غَضَبًا لَمْ يَمَلِكِ نَفْسَهُ، ثُمَّ قَالَ لِلرَّجُلِ: أَخْرِجْ عَنِّي لَعْنَتِكَ اللَّهُ...» (طوسی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۶۵۸).

تعبیر «اَخْرَجْ عَنِّي» که دلالت بر بیرون‌راندن آن فرد دارد و دستوری است که از جانب حضرت در زمان خشم صادر شده، نام‌نگاشت «خشم راندن / فاصله است» را به ذهن متبادر می‌سازد. در روایت مزبور، این فاصله از نوع مادی و فیزیکی است که حوزه انتزاعی خشم از طریق آن مفهوم‌سازی شده است. پیش‌تر در مفهوم‌سازی خشم ساحت الهی نیز با این حوزه مبدأ مواجه بودیم که ذیل مفهوم لعنت به آن پرداخته شد. در این روایت نیز خشم امام علیه‌السلام از طریق همین حوزه مبدأ مفهوم‌سازی گردیده است. لازم به ذکر است در نام‌نگاشت مزبور، طرح‌واره حرکت قابل ملاحظه است و استعاره‌ای طرح‌واره بنیاد به شمار می‌آید.

استعاره مفهومی «خشم راندن / فاصله است»، خشم را بر مبنای قطع ارتباط و فاصله‌گیری روانی یا معنوی مفهوم‌سازی می‌کند. بر اساس این تجربه، حوزه مبدأ «نزدیک» مفهوم‌ساز

ارتباط و صمیمیت است و حوزه مبدأ «دور» مفهوم‌ساز عدم ارتباط و به‌نوعی تنبیه به شمار می‌آید. از این رو، مفهوم‌سازی خشم امام علیه‌السلام بر مبنای حوزه مبدأ فاصله، بیانگر دوری فرد از وجود معصوم علیه‌السلام است. این استعاره یک واکنش هیجانی را مفهوم‌سازی نمی‌کند بلکه حامل بار معنایی و اخلاقی است؛ به این معنا که انجام رفتار یا گفتاری که خشم امام علیه‌السلام را در پی داشته باشد، به دوری از نور و رحمت ایشان خواهد انجامید. همچنین این استعاره بیانگر آن است که خشم دارای پیامد بیرونی و میان‌فردی چون آسیب به روابط می‌باشد و لازم است پیش از بروز آن، به اثر احتمالی‌اش بر روابط اندیشید.

۳-۶. خشم به‌مثابه نیرو/حرارت

از واژه‌هایی که در زبان عربی بر خشم دلالت می‌کند، می‌توان به «غیظ» اشاره کرد. غیظ در لغت به معنای غضب شدید و سخط است (مألوف، ۲۰۰۰، ص ۱۰۷۰؛ قرشی، ۱۴۱۲، ص ۱۴۰). همچنین راغب اصفهانی غیظ را «غضب شدید، حرارتی که انسان آن را از فوران خون قلبش می‌یابد» معنا کرده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۶۱۹). همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، غیظ از طریق حوزه‌های مبدأ نیرو و حرارت قابل مفهوم‌سازی است و کاربردهای قرآنی این ماده نیز مؤید این طرح‌واره‌ها هستند (آل‌عمران / ۱۱۹؛ فرقان / ۱۲).

امام رضا علیه‌السلام در روایتی در بیان ویژگی‌های فرزند برومندشان امام جواد علیه‌السلام می‌فرماید: «هُوَ الصَّادِقُ وَ الصَّابِرُ وَ الْفَاضِلُ وَ قُرَّةُ أَعْيُنِ الْمُؤْمِنِينَ وَ غَيْظُ الْمَلْحَدِينَ» (ابن بابویه، ۱۳۷۳، ج ۲، ص ۴۸۸). حضرت ایشان را نور چشم مؤمنان و مایه خشم ملحدان معرفی می‌نماید. «ملحد» مأخوذ از ماده «لحد» به معنای عدول و انحراف است و به کسی اطلاق می‌شود که از راه حق منحرف می‌گردد (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۶، ص ۱۸۳). در این روایت، خشم منحرفان از حق به‌مثابه حرارت و نیرو مفهوم‌سازی شده است.

از شناخته‌شده‌ترین حوزه‌های مبدأ برای مفهوم‌سازی خشم، حوزه مبدأ حرارت است که در زبان‌ها و فرهنگ‌های گوناگون قابل مشاهده می‌باشد. این استعاره بر اساس تجربه فیزیولوژیکی بدن هنگام خشم و کنش‌های فیزیولوژیکی چون بالا رفتن دمای بدن، تعریق، سرخ‌شدن چهره و افزایش ضربان قلب شکل گرفته است. گرما و حرارت تجربه‌ای ملموس، قابل درک و قابل اندازه‌گیری هستند. همین ویژگی‌ها سبب می‌شوند بتوان از آن‌ها برای آموزش تشخیص و تنظیم هیجان خشم بهره برد. بر مبنای این حوزه مبدأ مفهوم‌سازی خشم می‌توان دریافت که خشم پیش از بروز بیرونی از طریق نشانه‌های قابل شناسایی است. در روایت دیگری، حضرت ضمن توصیه‌هایی به جناب عبدالعظیم حسنی از او می‌خواهند

سلام ایشان را به شیعیان برساند و آنان را به راست گویی، امانت داری، ترک جدال و سکوت حکیمانه توصیه کند. همچنین سفارش می کند که شیعیان با یکدیگر مهربان باشند، دیدار کنند و از دشمنی و تخریب یکدیگر بپرهیزند؛ چرا که این کارها موجب نزدیکی به امام می شود. امام هشدار می دهد که به خشم آوردن دوستان او یا ایجاد کینه نسبت به آنان، گناهی بزرگ است که در دنیا عذابی سخت و در آخرت خسران را به دنبال دارد. حتی ممکن است فرد از دایره ولایت و دوستی اهل بیت علیهم السلام خارج شود، مگر آنکه توبه کند و دست از آن بردارد: «لَا يَسْعَلُوا أَنْفُسَهُمْ بِتَمْزِيقِ بَعْضِهِمْ بَعْضًا. مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ وَ أَسْخَطَ وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَائِي دَعَوْتُ اللَّهَ لِيُعَذِّبَهُ فِي الدُّنْيَا أَشَدَّ الْعَذَابِ وَ كَانَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۱، ص ۲۳۰)

پیش تر به مفهوم شناسی «سخط» پرداخته شد و مشخص گردید که حوزه مبدأ نیرو و مفهوم ساز خشم است. در مفهوم سازی عواطف از طریق طرح واره نیرو، با دنیوی و مواجیه ایم:

۱. **نیروی بیرونی:** که از خارج به شخص اعمال می شود و علت القای احساس/خشم می گردد.
۲. **نیروی درونی:** واکنش شخص در برابر نیروی بیرونی که به صورت مقابله یا تسلیم ظهور می یابد (کوچش، ۱۳۹۵، ص ۳۶۰).

در روایت مزبور، نیروی اول که به موجب آن شاهد فعال شدن خشم هستیم، تخریب افراد نسبت به یکدیگر «بِتَمْزِيقِ» است و در پی آن، سخط و خشم پدید می آید. حوزه مبدأ نیرو در مفهوم سازی خشم، این هیجان را به مثابه فشار درونی مفهوم سازی می کند که بی شک نیازمند تخلیه یا مهار است. این نیرو لزوماً منفی نیست بلکه می تواند به شیوه سالم در مواقع لازم از انسان دفاع کند. اگر فرد از مهارت تنظیم هیجان برخوردار باشد، می تواند به خوبی آن را مهار نماید؛ در صورت عدم برخورداری از مهارت لازم، این خشم مهار نشده با انفجار همراه خواهد بود.

مفهوم سازی خشم بر مبنای نیرو بیانگر این مطلب است که اگر خشم را نیرویی قابل مهار بدانیم، مهار کردن آن نوعی ارزش و تربیت اخلاقی به شمار می آید که در متون دینی بر آن تأکید شده است. در این راستا، تمایز خشم تخریبی از خشم سازنده، از گام های مهم در تربیت هیجانی است.

۴-۶. خشم به مثابه ماده

«كَلْمٌ» در لغت به معنای حبس و نگهداری در سینه است. فرو بردن خشم ممکن است به واسطه عفو باشد یا انتقام در آینده (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۶، ص ۱۱۳). همنشینی «كَلْمٌ» با «غیظ»،

خشم را به‌مثابه ماده‌ای داغ درون ظرف مفهوم‌سازی می‌کند. در این مفهوم‌سازی، ظرف همان سینه انسان و ماده داغ همان خشم است. لازم به ذکر است این مفهوم‌سازی خشم بر اساس «مایع داغ درون ظرف» از استعاره‌های شاخص مفهوم‌ساز خشم به شمار می‌آید که پیش‌تر در دسته‌بندی کوءوچش به آن اشاره شد. در همین راستا، در روایتی حضرت می‌فرماید: «التَّوَّاضُعُ دَرَجَاتٌ: مِنْهَا أَنْ يَعْرِفَ الْمَرْءُ قَدْرَ نَفْسِهِ فَيُنْزِلُهَا مَنْزِلَتَهَا بِقَلْبِ سَلِيمٍ، لَا يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَى أَحَدٍ إِلَّا مِثْلَ مَا يُؤْتَى إِلَيْهِ، إِنْ رَأَى سَيِّئَةً دَرَّأَهَا بِالْحَسَنَةِ، كَأَظْمِ الْعُيْظِ عَافٍ عَنِ النَّاسِ، وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۱۲۴).

ایشان فروربردن خشم به واسطه عفو و بخشش را از مراتب تواضع و از ویژگی‌های محسنان بیان می‌کنند. «عیظ» نوعی خشم درونی است؛ به عبارتی فشاری که انسان از درون متحمل می‌شود و می‌تواند به رفتار انفجاری یا آسیب بینجامد.

لازم به ذکر است دستور آیات و روایات مبنی بر «کظم عیظ» به معنای تنظیم این هیجان است. در تربیت هیجانی، میان «تنظیم هیجان» (به‌صورت آگاهانه و بر اساس موقعیت) و «سرکوب هیجان» (همراه با تنش و بدون راه‌حل جایگزین) تمایز گذاشته می‌شود. مهار آگاهانه خشم باهدف رشد اخلاقی و دستیابی به اهداف متعالی مانند بخشش و عفو، چیزی است که در روایت مزبور قابل مشاهده است. دستیابی به فضیلت اخلاقی تواضع، در پی مهار و تنظیم هیجان خشم قابل حصول می‌باشد.

۵-۶. خشم به‌مثابه کوه

در روایتی عرفانی-اخلاقی در کتاب «عیون أخبار الرضا علیه السلام»، درباره چگونگی تعامل با پنج پدیده در زندگی انسان سخن رفته که یکی از آن پدیده‌ها خشم است. خداوند با تمثیلی رمزی به پیامبری نشان می‌دهد که انسان باید در مواجهه با خشم، عمل نیک، نصیحت، نیاز دیگران و غیبت چگونه رفتار کند تا به رشد اخلاقی و قرب الهی برسد (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ص ۲۷۵).

در روایت مزبور، خشم به‌مثابه کوه مفهوم‌سازی شده است: «أَمَّا الْجَبَلُ فَهُوَ الْغَضَبُ، إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا غَضِبَ لَمْ يَرَ نَفْسَهُ وَجَهْلَ قَدْرَهُ مِنْ عَظَمِ الْغَضَبِ...» (جزائری، ۱۴۲۹، ج ۲، ص ۲۵۸). در این روایت، حوزه مبدأ کوه بیانگر وضعیتی است که در بدو امر مهیب، غیرقابل کنترل و انباشته در درون به نظر می‌رسد، به‌گونه‌ای که فرد شأن و منزلت انسانی خویش را فراموش می‌کند. در این وضعیت، فرد خودآگاهی خود را از دست می‌دهد و به‌نوعی گرفتار اختلال در ارزیابی ارزشی خویش می‌گردد. به‌عبارت‌دیگر، در وضعیت خشم، کارکردهای شناختی

فرد چون خودبازنگری و تصمیم‌گیری مختل می‌شود.

همان‌گونه که کوه می‌تواند فوران کند، خشم نیز می‌تواند به‌صورت ناگهانی و شدید برون‌ریز داشته باشد. به عبارتی، خشم هیجانی است که وجودش طبیعی و به‌عنوان یک واقعیت درونی باید پذیرفته شود، اما لازم است شناخته و مهار گردد و نباید اجازه داد فوران خشم، فرد را نابود کند. در روایت بیان شده است که حفظ و مهار خشم، این هیجان را به تجربه‌ای کنترل‌پذیر و حتی سازنده تبدیل می‌سازد: «كَانَتْ عَاقِبَتُهُ كَاللَّقَمَةِ الطَّيِّبَةِ الَّتِي أَكَلَهَا» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵، ص ۴۴۵).

۶-۶. خشم به‌مثابه کلید

دیگر حوزه مبدئی که برای مفهوم‌سازی خشم در مرویات رضوی از آن بهره گرفته شده است، حوزه مبدأ کلید می‌باشد. امام رضا علیه‌السلام در روایتی می‌فرماید: «الغضب مفتاح كل شر» (طبرسی، ۱۳۳۴، ص ۲۲۰). ایشان خشم را کلید شر معرفی می‌کنند. کاربرد «شر» به‌عنوان لفظی عام در روایت، بیانگر آن است که خشم می‌تواند راهگشای هرگونه شر و امر ناپسند باشد. در مفهوم‌سازی صورت گرفته، خشم می‌تواند درهای بسته به‌سوی امور ناپسند و مخرب را بگشاید؛ به عبارتی، محرک یا مقدمه‌ساز اعمال ناپسند است. ذکر این نکته حائز اهمیت است که همان‌گونه که می‌توان کلید را نگه داشت و از آن استفاده نکرد، خشم نیز می‌تواند کنترل و مهار شود.

۷. مفهوم‌سازی مواجهه با خشم در ساحت انسانی در روایات رضوی

از میان روایات رضوی که خشم را در ساحت انسانی بیان می‌کنند، در پنج روایت از مرویات رضوی به‌مواجهه با خشم پرداخته شده است. برای فهم عمیق‌تر این احساس مبنای از حوزه مبدأ نیرو بهره گرفته شده است (که پیش‌تر در بخش مربوط به ماهیت خشم نیز از آن سخن رفت).
روایت اول: «الإمام الرضا عليه السلام: المؤمن إذا غضب لم يخرجْه غضبه عن الحق...» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵، ص ۳۵۵)

روایت دوم: «سئل عن خيار العباد، فقال عليه السلام: الذين إذا أحسنوا استبشروا، وإذا أسأؤا استغفروا، وإذا أعطوا شكرؤا، وإذا ابتلوا صبرؤا، وإذا غضبوا عَفُوا» (عطاردی قوچانی، ۱۴۱۳، ج ۱، ص ۲۸۴).

روایت سوم: «الإمام الرضا عليه السلام: التواضع درجات: منها أن يعرف المرء قدر نفسه فينزلها منزلتها بقلب سليم، لا يحب أن يؤتى إلى أحدٍ إلا مثل ما يؤتى إليه، إن رأى سيئة درأها بالحسنة، كاظم الغيظ»

عَافَ عَنِ النَّاسِ، وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۱۲۴).
 روایت چهارم: «الإمامُ الرضا عليه السلام: إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ الْعَالِمَ أَنْ يُعَلِّمَهُ مَا يَنَالُ بِهِ خَيْرَ الدُّنْيَا
 وَ الْآخِرَةِ وَ لَا يُطَوِّلُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: لَا تَغْضَبْ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۳، ص ۲۶۵).

در روایات مزبور، خشم به عنوان نیرویی قابل مهار و کنترل، مفهوم سازی شده است. این نیرو از مؤلفه‌های اساسی در توسعه سلامت روان و خودکنترلی به شمار می‌رود. این مهارت زمانی به اوج اثرگذاری خود می‌رسد که با ارزش اخلاقی همراه شود. در روایات مزبور، خشم نه تنها نشانه ضعف نیست، حتی ارزش و فضیلتی اخلاقی به شمار می‌آید که از ویژگی‌های مؤمنان، برترین بندگان و محسنین محسوب گردیده است. در این روایات، فشار ناشی از خشم، فرد را از مدار حق خارج نمی‌کند و هدف آن رشد اخلاقی و دستیابی به اهداف متعالی چون بخشش است. به عبارتی، مهار خشم نه از آن جهت ارزشمند است که صرفاً امری مطلوب بوده و به دیگران آزار نمی‌رساند بلکه فرد را وارد سطحی از خودکنترلی اخلاق محور می‌سازد و شخصیت او را بر پایه ارزش درونی رشد می‌دهد، نه صرفاً بر اساس ترس از پیامد بیرونی. لازم به ذکر است خشم مهار شده به معنای سرکوب نیست، بلکه تبدیل نیرو و انرژی خشم به فرصتی برای خودآگاهی و تصمیم‌گیری درست می‌باشد. نکته دیگر آنکه بخشش آگاهانه به رهایی از احساسات منفی، بازیابی تعادل روانی و قطع پیوند با احساس آسیب‌زا کمک می‌کند.

۸. مفهوم سازی خشم شیطانی در روایات رضوی

در یک روایت از مرویات رضوی به خشم شیطان اشاره شده است: «إِنَّ لِلْإِبْلِيسِ كُفْلًا وَ سَفُوفًا وَ لَعُوقًا، فَأَمَّا كُفْلُهُ فَالَنَوْمُ، وَ أَمَّا سَفُوفُهُ فَالْغَضَبُ، وَ أَمَّا لَعُوقُهُ فَالْكَذِبُ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۰، ص ۲۱۷). خشم شیطان بر اساس حوزه مبدأ دارو مفهوم سازی شده است. «سَفُوف» در لغت به معنای داروی پودری است که خورده یا مکیده می‌شود. نسبت دادن آن به خشم از آن روست که بیشتر سفوف‌ها از دسته داروهای مُسهل هستند که باعث خروج مواد فاسد و زیان‌بار از بدن می‌گردند. خشم نیز سبب می‌شود که از انسان امور ناپسند و اخلاق نکوهیده صادر شود (همان).

نکته قابل تأمل آنکه این دارو، ابزاری برای شیطان ذکر شده است و آسیب‌زا است. هنگامی که فرد با خشم مواجه می‌شود، یکی از منشأهای آن می‌تواند تحریک شیطان باشد. بی‌گمان، خشم ناآگاهانه و مختل‌کننده قوای ادراک، در زمره تحریکات شیطانی قرار دارد و خشمی است که در شمار خشم‌های مخرب قلمداد می‌شود.

نگاشت‌های استعاری خشم در روایات رضوی و مؤلفه‌های مستخرج تربیت هیجانی

ردیف	استعاره مفهومی	حوزه مبدأ	حوزه مقصد	نمونه روایی	مؤلفه تربیت هیجانی	پیامد تربیتی
۱	خشم نیرو است	نیرو	خشم الهی / انسانی	غضب علیه سخط علیه	باز دارندگی خود کنترلی	پرهیز از گناه مهار خشم اخلاق مدار
۲	خشم فاصله / دوری است	مکان	خشم الهی / انسانی	لعنت، اخراج	مرز بندی اخلاقی	قطع ارتباط با منشأ خشم بازگشت به ارزش‌ها
۳	خشم آتش است	حرارت، آتش	خشم الهی	وعده نار	هشدار دهی آینده‌نگری	پرهیز از رفتارهای خشم‌آور
۴	خشم حرکت / عدم تعادل است	حرکت، تعادل	خشم انسانی	سکن الغضب	خود آگاهی هیجانی بازگشت به تعادل	توقف تأمل جلوگیری از کنش ناپایدار
۵	خشم حرارت است	گرمای فیزیولوژیک	خشم انسانی	غیظ الملحدین	تشخیص نشانه‌های بدنی خشم	تنظیم هیجان پیش از بروز رفتاری
۶	خشم ماده داغ در ظرف است	ماده، ظرف	خشم انسانی	کظم غیظ عفو	تنظیم هیجان	بخشش تواضع محسن شدن
۷	خشم کوه است	شیء طبیعی	خشم انسانی	عظم الغضب جهل قدر نفسه	اختلال شناختی بازشناسی آسیب	مهار پیش از فوران بازگشت به خود آگاهی
۸	خشم کلید شراست	ابزار	خشم انسانی	مفتاح کل شر	پیشگیری اولیه	کنترل محرک رفتارهای ناپسند
۹	خشم دارو است	داروی مسهل	خشم شیطانی	سفوفه فالغضب	تشخیص منشأ درونی / خارجی خشم	تمایز خشم سازنده از مخرب

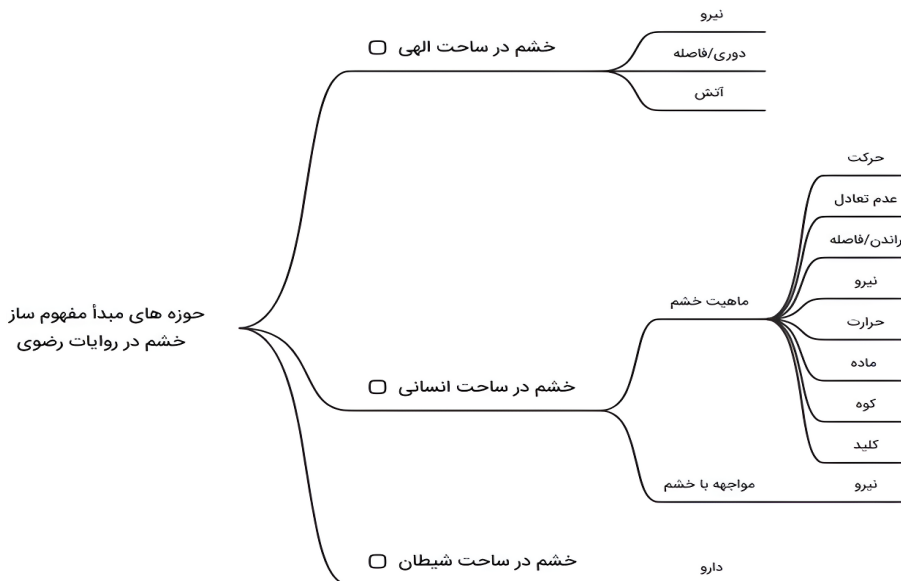
جدول ۱: نگاشت‌های استعاری خشم در روایات رضوی و مؤلفه‌های مستخرج تربیت هیجانی

۹. نتیجه‌گیری

این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی و مبتنی بر مرویات رضوی، به بررسی استعاره‌های مفهومی مرتبط با خشم پرداخته است. در این راستا، حدود چهار روایت از روایات رضوی با محوریت خشم استخراج شد و با تحلیل معنایی، خشم به‌عنوان یکی از عواطف مبنا مورد واکاوی قرار گرفت.

در بررسی صورت گرفته، بهره‌گیری از طرح‌واره‌های تصویری به‌عنوان تجربیات جسمانی در مفهوم‌سازی مفاهیم انتزاعی، ضمن آنکه فهم این حوزه را برای مخاطب تسهیل می‌کند، قادر است بسته به نوع طرح‌واره، حالت ترغیب یا بازدارندگی در انسان ایجاد کند. بی‌گمان، مطالعه خشم با رویکرد شناختی و ملموس ساختن این مفهوم انتزاعی در بیانات رضوی می‌تواند در اعمال و رفتار انسان نقش مؤثری ایفا نماید.

الهی، انسانی و شیطانی بررسی شد و مرتبط با هر ساحت، حوزه‌های مبدأ مفهوم‌ساز استخراج گردید.

تصویر ۴: حوزه‌های مبدأ مفهوم‌ساز خشم در مرویات رضوی

ساحت‌های سه‌گانه

در ساحت الهی: در بررسی صورت گرفته درباره خشم الهی، آنچه منشأ خشم الهی به شمار می‌آید به دودسته اعتقادی و رفتاری قابل تفکیک است. حوزه‌های مبدأ مفهوم ساز خشم الهی، مفهومی بازدارنده و هشداردهنده می‌یابند که در تربیت اخلاقی انسان مؤثر است. این خشم نه بر اساس میل شخصی، بلکه باهدف اصلاح و پاسداری از ارزش‌های اخلاقی بروز می‌کند.

در ساحت انسانی: مفهوم‌سازی بر مبنای حرکت و عدم تعادل بیانگر نوعی بازگشت از خشم و رسیدن به سکون و تعادل است. سکون و ثباتی که می‌تواند با کسب خودآگاهی، به عفو و بخشش یا پیشمانی اخلاقی بینجامد. نام‌نگاشت «خشم راندن/فاصله است» خشم را به‌عنوان دوری و قطع ارتباط روانی یا معنوی معنا می‌کند. در این حالت، خشم امام علیه‌السلام نشانگر فاصله‌گیری از رحمت و نور وجود معصوم علیهم‌السلام است و بار اخلاقی دارد زیرا رفتار خشم برانگیز موجب آسیب به رابطه با ایشان می‌شود. این استعاره بر پیامدهای بیرونی خشم تأکید دارد.

نام‌نگاشت «خشم حرارت است» بر پایه تجربه فیزیولوژیک بدن هنگام خشم (مانند افزایش دما و ضربان قلب) شکل گرفته و در فرهنگ‌های مختلف دیده می‌شود. این استعاره کمک می‌کند خشم را پیش از بروز بیرونی از طریق نشانه‌های جسمی شناسایی کرد و با آموزش این نشانه‌ها، تنظیم هیجان را از مراحل اولیه ممکن ساخت. همچنین خشم در این چارچوب، قابل درجه‌بندی و کنترل‌پذیر در نظر گرفته می‌شود.

حوزه مبدأ نیرو و خشم را به‌صورت فشاری درونی ناشی از نیروی بیرونی مفهوم‌سازی می‌کند. این نیرو می‌تواند واکنشی سازنده یا مخرب باشد و مهار آن نیازمند مهارت‌های تنظیم هیجان است. در صورت کنترل، خشم به رفتاری اخلاقی و دفاعی تبدیل می‌شود؛ اما در صورت بی‌مهار بودن، به تخریب و انفجار هیجانی می‌انجامد.

حوزه مبدأ ماده و تعبیر «کظم غیظ» در روایات رضوی به معنای تنظیم آگاهانه خشم است. این مهار خشم باهدف رشد اخلاقی، عفو و تواضع صورت می‌گیرد و از ویژگی‌های محسنان به شمار می‌رود. حوزه مبدأ کوه خشم را هیجانی شدید و انباشته نشان می‌دهد که می‌تواند خودآگاهی و ارزیابی ارزشی فرد را مختل کند. مفهوم‌سازی بر مبنای حوزه مبدأ کلید بیانگر آن است که خشم می‌تواند محرک بسیاری از رفتارهای ناپسند باشد.

نتیجه کلی در ساحت انسانی: در مرویات رضوی، خشم نیرویی قابل مهار و اخلاق‌محور معرفی شده است که نه تنها ضعف نیست، بلکه نشانه ایمان، خودآگاهی و رشد درونی می‌باشد.

مهار خشم، فضیلتی اخلاقی است که موجب تعادل روانی، خودکنترلی، فرصتی برای رشد و بخشش آگاهانه می‌گردد.

در ساحت شیطان: خشم شیطان بر مبنای داروی مسهل مفهوم‌سازی شده است که موجب صدور رفتارهای ناپسند و اخلاق نکوهیده می‌شود. این استعاره بیانگر آن است که خشم ناآگاهانه و برآمده از تحریک شیطان، هیجانی مخرب می‌باشد.

منابع و مآخذ

- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۶ش). **الأمالی**. تهران: کتابچی.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۵ش). **علل الشرائع**. قم: داوری.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۶ق). **ثواب الأعمال و عقاب الأعمال**. قم: دار الشریف الرضی للنشر.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۸ش). **عیون أخبار الرضا علیه السلام**. تهران: جهان.
- ابن فارس، احمد (۱۴۰۴ق). **معجم مقاییس اللغة**. قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). **لسان العرب**. بیروت: دار صادر.
- بستانی، فؤاد افرام (۱۳۷۵ش). **فرهنگ بستانی (المعجم البستانی)**. تهران: اسلامیة.
- افراشی، آرزیتا (۱۳۹۵ش). **مبانی معناشناسی شناختی**. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- افراشی، آرزیتا (۱۳۹۷ش). **استعاره و شناخت**. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- الجزائری، نعمه الله الموسوی (۱۴۲۹ق). **الانوار النعمانیة**. بیروت: القاریة.
- اردبیلی، لیلیا و روشن، بلقیس (۱۳۹۱ش). **مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی**. تهران: علم.
- امیدعلی، حجت اله (۱۴۰۰ش). **تحلیل خشم در مثنوی مولوی با تکیه بر نظریه استعاره مفهومی**
لیکاف. متن پژوهی ادبی. ۲۵(۸۸). ۶۰-۸۵.
- تقی‌الدین حلی، حسن بن علی (۱۳۴۲ش). **الرجال**. تهران: دانشگاه تهران.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸ش الف). **فلسفه الهی از منظر امام رضا علیه السلام**. قم: اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸ش ب). **تسنیم**. قم: اسراء.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۲ق). **وسائل الشیعه**. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- دریکوند، عصمت و همکاران (۱۴۰۱ش). **استعاره‌های مفهومی خشم در دیوان خاقانی**. متن پژوهی ادبی. ۲۶(۹۴). ۶۴-۳۵.
- راسخ مهند، محمد (۱۳۸۹ش). **درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی نظریه‌ها و مفاهیم**. تهران: سمت.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق). **مفردات الفاظ القرآن**. بیروت: دارالقلم.
- شریفی مقدم، آزاده و فاطمی، فاطمه سادات (۱۳۹۹ش). **مفهوم‌سازی استعاری «خشم» در بیکره زبانی و مصور (نگاره‌های) جنگ در هفت خوان رستم**. مطالعات زبانی و بلاغی. ۱۱(۲۱). ۲۱۴-۱۸۳.
- شریفی مقدم، آزاده و همکاران (۱۴۰۰ش). **تحلیلی شناختی از مفهوم‌سازی «خشم الهی» در حوزه دنیا در قرآن کریم**. زبان پژوهی. ۱۳(۳۸). ۹۹-۱۲۵.
- طبرسی، علی بن حسن (۱۳۳۴ش). **مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار**. نجف: المکتبة الحیدریة.
- طیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸ش). **اطیب البیان فی تفسیر القرآن**. تهران: اسلام.
- عالی‌پور، علی، و حق‌شناس، علی محمد (۱۴۰۰ش). **تحلیلی شناختی از مفهوم‌سازی «خشم الهی» در حوزه دنیا در قرآن کریم**. زبان پژوهی. ۱۳(۳۸). ۹۹-۱۲۵.
- عطاردی فوجانی، عزیزالله (۱۴۱۳ق). **مسند الإمام الرضا أبي الحسن علی ابن موسی علیهما السلام**. بیروت: دارالصفوه.

- قرشی، علی اکبر (۱۴۱۲ق). **قاموس قرآن**. تهران: دارالکتب الإسلامیة.
- کریمی، علیجان (۱۳۹۷ش). **درآمدی بر تربیت هیجانی و عاطفی از منظر قرآن**. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳ش). **الکافی**. تهران: دارالکتب الإسلامیة.
- کشی، محمد بن عمر (۱۳۶۳ش). **اختیار معرفة الرجال**. قم: آل‌البيت عليهم السلام.
- کووچش، زولتان (۱۳۹۳ش). **مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره**. مترجم: شیرین پوراابراهیم. تهران: سمت. (نشر اثر اصلی: ۲۰۱۰م)
- کووچش، زولتان (۱۳۹۵ش). **زبان، ذهن و فرهنگ**. مترجم: جهان‌شاه میرزاییگی. تهران: آگاه.
- کووچش، زولتان (۱۳۹۶ش). **استعاره‌ها از کجا می‌آیند**. مترجم: جهان‌شاه میرزاییگی. تهران: آگاه.
- جانسون، مارک (۱۳۹۸ش). **بدن در ذهن**. مترجم: جهان‌شاه میرزاییگی. تهران: آگاه.
- لیکاف، جورج و جانسون، مارک (۱۳۹۴ش). **استعاره‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم**. مترجم: هاجر آقا ابراهیمی. تهران: علم.
- لیکاف، جورج و جانسون، مارک (۱۳۹۷ش). **فلسفه جسمانی**. مترجم: جهان‌شاه میرزاییگی. تهران: آگاه.
- مألوف، لوئیس (۲۰۰۰م). **المنجد فی اللغة و الأعلام**. بیروت: دارالمشرق.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). **بحار الانوار**. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- محمدی، سمیه و همکاران (۱۴۰۰ش). **استعاره شناختی «خشم گرما است»: بررسی مقایسه‌ای زبان‌های فارسی و عربی**. پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی. ۱۱(۲۱): ۱۹۸-۱۷۷.
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۰ش). **التحقیق فی کلمات القرآن**. بیروت: دارالکتب العلمیة.
- مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق). **الإختصاص**. قم: المؤتمر العالمی لالفیة الشیخ المفید.
- منسوب به علی بن موسی، امام هشتم علیه‌السلام (۱۴۰۶ق). **الفقه المنسوب إلى الإمام الرضا علیه‌السلام**. مشهد: آل‌البيت عليهم السلام.
- نراقی، احمد (۱۳۷۶ش). **معراج السعاده**. قم: هجرت.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۳۶۶ش). **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**. بیروت: آل‌البيت عليهم السلام لإحياء التراث.
- Evans, V. & Green, M. (2007). *Cognitive linguistics: An Introduction*. Edinburg: Edinburgh University Press.
- Kövecses, Z. (1995). Anger: Its language, conceptualization, and physiology. In J. R. Taylor & R. E. MacLaury (Eds.), *Language and the cognitive construal of the world* (pp. 181–196). Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lakoff, G., & Kövecses, Z. (1987). The cognitive model of anger inherent in American English. In D. Holland & N. Quinn (Eds.), *Cultural models in language and thought* (pp. 195–221). Cambridge University Press.

References

- Afrashi, Azita (1395 Sh). *Mabani-ye Ma'nashenasi-ye Shenakhti* [Foundations of Cognitive Semantics]. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Afrashi, Azita (1397 Sh). *Este'areh va Shenakht* [Metaphor and Cognition]. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Alipur, Ali, & Haqshinas, Ali Mohammad (1400 Sh). A Cognitive Analysis of the Conceptualization of "Divine Anger" in the Domain of the World in the Holy Qur'an. *Zaban Pazhuhi* [Language Research], 13(38), 99–125.
- Al-Jaza'iri, Ni'mat Allah al-Musawi (1429 AH). *Al-Anwar al-Nu'maniyyah*. Beirut: Al-Qariyah.
- Ardebili, Leila, & Roshan, Belqis (1391 Sh). *Moqaddameh-i bar Ma'nashenasi-ye Shenakhti* [An Introduction to Cognitive Semantics]. Tehran: Elm.
- Atarudi Quchani, 'Azizallah (1413 AH). *Musnad Imam Reza Abi al-Hasan Ali ibn Musa (A.S.)*. Beirut: Dar al-Safwah.
- Attributed to Ali ibn Musa, the Eighth Imam (A.S.)(1406 AH). *Al-Fiqh al-Mansub ila Imam Reza (AS)*. Mashhad: Al al-Bayt (A.S.)Institute.
- Bustani, Fu'ad Afram (1375 Sh). *Farhang-e Bustani (Al-Mu'jam al-Bustani)* [Al-Bustani Dictionary]. Tehran: Islamiyyah Publications.
- Derikvand, Esmat, et al. (1401 Sh). Conceptual Metaphors of Anger in Khaqani's Divan. *Matn Pazhuhi-ye Adabi* [Literary Text Research], 26(94), 35–64.
- Evans, V. & Green, M. (2007). *Cognitive linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Hurr al-'Amili, Muhammad ibn al-Hasan (1409 AH). *Wasa'il al-Shi'ah*. Qom: Al al-Bayt (A.S.)Institute.
- Hurr al-'Amili, Muhammad ibn al-Hasan (1412 AH). *Wasa'il al-Shi'ah*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Ibn Babawayh, Muhammad ibn Ali (1376 Sh). *Al-Amali*. Tehran: Ketabchi.
- Ibn Babawayh, Muhammad ibn Ali (1378 Sh). *'Uyun Akhbar al-Reza (AS)*. Tehran: Jahan.
- Ibn Babawayh, Muhammad ibn Ali (1385 Sh). *'Ilal al-Shara'i'*. Qom: Davari Bookstore.
- Ibn Babawayh, Muhammad ibn Ali (1406 AH). *Thawab al-A'mal wa 'Iqab al-A'mal*. Qom: Dar al-Sharif al-Radi li al-Nashr.

- Ibn Faris, Ahmad (1404 AH). *Mu‘jam Maqayis al-Lughah*. Qom: Maktab al-I‘lam al-Islami.
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Mukarram (1414 AH). *Lisan al-‘Arab*. Beirut: Dar Sadir.
- Javadi Amoli, Abdullah (1388 Sh). *Falsafeh-ye Ilahi az Manzar-e Imam Riza* [Divine Philosophy from the Perspective of Imam Reza]. Qom: Isra’ Publishing Center.
- Javadi Amoli, Abdullah (1388 Sh). *Tasnim*. Qom: Isra’ Publishing Center.
- Johnson, Mark (1398 Sh). *Badan dar Zehn* [The Body in the Mind]. Translated by Jahanshah Mirzabeigi. Tehran: Agah.
- Karimi, Alijan (1397 Sh). *Dar-amadi bar Tarbiyat-e Hayajani va ‘Atifi az Manzar-e Qur’an* [An Introduction to Emotional and Affective Education from the Perspective of the Qur’an]. Qom: Islamic Sciences and Culture Research Institute.
- Kashshi, Muhammad ibn ‘Umar (1363 Sh). *Ikhtiyar Ma‘rifat al-Rijal*. Qom: Al al-Bayt (A.S.)Institute.
- Kövecses, Z. (1995). Anger: Its language, conceptualization, and physiology. In J. R. Taylor & R. E. MacLaury (Eds.), *Language and the cognitive construal of the world* (pp. 181–196). Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán (1393 Sh). *Moqaddameh-i Karbordi bar Este‘areh* [A Practical Introduction to Metaphor]. Translated by Shirin Pour-Ebrahim. Tehran: SAMT. (Original work published 2010)
- Kövecses, Zoltán (1395 Sh). *Zaban, Zehn va Farhang* [Language, Mind, and Culture]. Translated by Jahanshah Mirzabeigi. Tehran: Agah.
- Kövecses, Zoltán (1396 Sh). *Este‘areh-ha az Koja Mi-ayand* [Where Metaphors Come From]. Translated by Jahanshah Mirzabeigi. Tehran: Agah.
- Kulayni, Muhammad ibn Ya‘qub (1363 Sh). *Al-Kafi*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Kövecses, Z. (1987). The cognitive model of anger inherent in American English. In D. Holland & N. Quinn (Eds.), *Cultural models in language and thought* (pp. 195–221). Cambridge University Press.

- Lakoff, George, & Johnson, Mark (1394 Sh). *Este'areh-ha-yi ke ba An Zendegi Mi-konim* [Metaphors We Live By]. Translated by Hajar Aqa Ebrahimi. Tehran: Elm.
- Lakoff, George, & Johnson, Mark (1397 Sh). *Falsafeh-ye Jesmani* [Philosophy in the Flesh]. Translated by Jahanshah Mirzabeigi. Tehran: Agah.
- Ma'luf, Louis (2000). *Al-Munjid fi al-Lughah wa al-A'lam*. Beirut: Dar al-Mashriq.
- Majlisi, Muhammad Baqir (1403 AH). *Bihar al-Anwar*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.
- Mohammadi, Somayyeh, et al. (1400 Sh). The Cognitive Metaphor “Anger is Heat”: A Comparative Study of Persian and Arabic Languages. *Pazhuhesh-ha-ye Zabanshenasi-ye Tatbiqui* [Comparative Linguistic Research], 11(21), 177–198.
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad (1413 AH). *Al-Ikhtisas*. Qom: The World Congress for the Millennium of Shaykh al-Mufid.
- Mustafavi, Hasan (1360 Sh). *Al-Tahqiq fi Kalimat al-Qur'an* [An Inquiry into the Words of the Qur'an]. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Naraq, Ahmad (1376 Sh). *Mi'raj al-Sa'adah* [The Ascension of Felicity] (Vol. 3). Qom: Hejrat.
- Nuri, Husayn ibn Muhammad Taqi (1366 Sh). *Mustadrak al-Wasa'il wa Mustanbat al-Masa'il*. Beirut: Al al-Bayt (A.S.)li Ihya' al-Turath Institute.
- Omidali, Hojjat Allah (1400 Sh). An Analysis of Anger in Rumi's Masnavi Based on Lakoff's Conceptual Metaphor Theory. *Matn Pazhuhi-ye Adabi* [Literary Text Research], 25(88), 60–85.
- Qurashi, Ali Akbar (1412 AH). *Qamus-e Qur'an* [Dictionary of the Qur'an]. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Raghib Isfahani, Husayn ibn Muhammad (1412 AH). *Mufradat Alfaz al-Qur'an*. Beirut: Dar al-Qalam.
- Rasekh Mohand, Mohammad (1389 Sh). *Dar-amadi bar Zabanshenasi-ye Shenakhti: Nazariyeh-ha va Mafahim* [An Introduction to Cognitive Linguistics: Theories and Concepts]. Tehran: SAMT.
- Sharifi Moghaddam, Azadeh, & Fatemi, Fatemeh Sadat (1399 Sh). Metaphorical Conceptualization of “Anger” in the Linguistic and Pictorial Corpus of the Battle in Rostam's Haft-Khan. *Motale'at-e Zabani va Balaghi* [Linguistic and Rhetorical Studies], 11(21), 183–214.
- Sharifi Moghaddam, Azadeh, et al. (1400 Sh). A Cognitive Analysis of the Conceptualization of “Divine Anger” in the Domain of the World in the Holy

Qur'an. Zaban Pazhuhi [Language Research], 13(38), 99–125.

Tabarsi, Ali ibn al-Hasan (1334 Sh). *Mishkat al-Anwar fi Ghurar al-Akhbar*. Najaf: Al-Maktabah al-Haydariyyah.

Taqi al-Din al-Hilli, Hasan ibn Ali (1342 Sh). *Al-Rijal*. Tehran: University of Tehran.

Tayyib, Seyed 'Abd al-Husayn (1378 Sh). *Atyab al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an*. Tehran: Islam Publications.